

התקשרות

קונטרס שבועי לאנשי חסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שיחות • איגרות • פניני חסידות לפה"ש • הלכות, מנהגים וטעמיהם • ניצוצות • זמנים

תשח

ערב שבת קודש
פרשת תצווה
ט' באדר א' ה'תשס"ח

יוצא לאור על-ידי
מכון ליובאוויטש שעל-יד
צעירי אגודת חב"ד באה"ק ת"ו — המרכז

המאמר ד"ה 'ואתה תצווה' ה'תשמ"א - המיוסד על המאמר הנ"ל - הוא מאמר החסידות האחרון שיצא מוגה על-ידי הרבי, לקונטרס 'פורים קטן - ה'תשנ"ב'¹⁴, וחילקו בו בימים בידו הקדושה לכל אחד ואחד מהנאספים.

יום חמישי

ט"ו באדר א', שושן פורים קטן

אין אומרים תחנון וכו', כדאמול.
יום התוועדות: "שדווקא באופן כזה יכולה להיות השמחה בשלימותה"¹⁵.
סוף זמן 'קידוש לבנה' (לכתחילה)¹⁶: יום חמישי בלילה, אור ליום שישי, כל הלילה.

במכתבו מפורים קטן תשד"מ (לקוטי שיחות, כרך כו, עמ' 443) כתב הרבי: "זה הזמן להזכיר את עצמו וכן את כל אלה הנמצאים בסביבתו אודות המאמר...". ומפרט שם את ההוראות מזה לימננו-אנו.
עוד התעוררות ללימוד מאמר זה בפורים קטן - בסה"ש ה'תשמ"ט ח"א עמ' 277 (להתחיל בערבו ולהמשיך גם לאחריו, עיי"ש). לקונטרס פורים תשמ"ט הגיה הרבי את המאמר שלו ד"ה זה, מפורים תשי"א (סה"מ מלוקט ח"ג עמ' סז). במהדורת 'תורת מנחם' ח"ג עמ' נד. ובצירוף רשימת המאמר מגוף כתי"ק שלא נסתיימה - בס' 'תורת מנחם - התוועדות' תשי"א ח"א עמ' 283.
14) 'ספר המאמרים - מלוקט' חלק ו עמ' קט. במהדורת 'תורת מנחם' ח"ג עמ' לד.
15) 'התוועדות' תשד"מ ח"ב עמ' 1072.
16) בדיעבד סומכים להקל לקדשה אף בליל ט"ו (ראה שו"ת חתם סופר ועוד פוסקים שהובאו בשערים מצויינים בהלכה' על קיצור שו"ע סי' צו ס"ק ט. וכן נמסר ע"י הרה"ח הגר"י לנדא ע"ה בשם כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, 'כפר חב"ד' גיליון 986 עמ' 35).

ד'פורים גדול⁹, זה הזמן¹⁰ לעורר אנשים נשים וטף על ההכנות למבצע פורים, ולכל לראש - ללמוד את הלכות פורים ומצוותיו, ולהשפיע על כל אחד ואחת מישראל ללומדן ולהתכונן לקיומן¹¹.

בסיום כמה מכתבים מפורים קטן מסיים הרבי: "ובצחות לשון... זה הקטן - גדול יהיה"¹².

לפני שמונים ואחד שנה נאמר המאמר הידוע, ד"ה 'וקיבל היהודים' על-ידי כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע - פורים קטן תרפ"ז, בבית הכנסת הליובאוויטשאי, מוסקבה "ברוב עם ובפירסום גדול (וגם לאחרי זה)"¹³.

9) כלשון אדמוה"ו בסידורו.
10) על-דרך לימוד הלכות הפסח וההכנות לחג (שו"ע אדמוה"ו ר"ס תכט), וכשם ש"באחד באדר משמיעין על השקלים" (שקלים פ"א מ"א).
11) כ"ז (כולל ההערות 10,9) מלקוטי שיחות חכ"א עמ' 345,331.
12) אג"ק כרך יד, עמ' תכח"ט.
13) ספר המאמרים תרפ"ז עמ' קי. המאמר נדפס לראשונה בקובץ 'התמים', חוברת ז', תמוז תרצ"א, עמ' לו (במהדורת כפר חב"ד, כרך ב עמ' 672) לאחר עשר שנים - בשנת תרצ"ז (ואז נוספו לו ה'קיצורים'). בשנית - בקונטרס פט, ספר המאמרים תשי"א עמ' 180, וראה במבוא ובנספח שם. כן היתה הוראה להדפיס קונטרס זה שוב וללמוד בו, לקראת ארבעים שנה לאמירתו - ה'תשכ"ז, וכן היו הוראות (להדפיסו וללומדו פעמים רבות בכ"כ שנים. יומן אדמו"ר מהוריי"צ מיום זה נדפס בסה"ש תרפ"ז עמ' 151.
במאמר זה דורש הוא מסיירות נפש בכלל, וביחוד על החינוך, ומבטיח שדווקא תשב"ר שלמדו בתנאים הללו - לימודים ישבת אויב ומתנאם, ואדרבה, ע"י מס"ג זו יזכו לגאולה.
בשנת תשל"ח היתה התוועדות מיוחדת ב'פורים קטן', שכסיבתה הראשונה ציון הרבי את 'התחלת היובל השני' לאמירת מאמר זה (לקוטי שיחות כרך כא עמ' 326). אז אמר הרבי מאמר שלו ד"ה זה, סה"מ מלוקט ח"א עמ' שיו, במהדורת 'תורת מנחם' לפי סדר החודשים ח"ג עמ' מד).

לזכות

אנשי החסד הדגולים

הרה"ח ר' אברהם משה דייטש והרה"ח ר' גבריאל גופין שיחיו
ולע"נ האחים הרה"ח ר' זלמן יודא ור' יוסף יצחק,
בני הרה"ח ר' שלום ישע"י ע"ה דייטש

הלכות ומנהגי חב"ד

יום שלישי,

"ג באדר-א'

במנחה אין אומרים תחנון¹.

יום רביעי

"ד באדר-א', פורים קטן²

אין אומרים תחנון³, ואסור בהספד ובתענית⁴, וראה בהערות בקשר לתענית חתן ביום חופתו⁵. אך

(1) סידור אדמוה"ז לפני 'למונצח... יענד'.

(2) שם זה (ובמקביל 'שושן פורים קטן') "מצאתי לראשונה מתחיל ממנהיגי ריש הל' פורים (בהוצאת מכון ירושלים - עמ' תיט), ובדרכימשה לטור ס' תרצ"ז, ונשאר בצ"ע. אך הגר"א בס' זה לא נחלק כלל על השו"ע והרמ"א, ומסתבר שרק נהגו כן לחומרא, ע"ד כרך כו עמ' 210 הערה 8.

(3) סידור אדמוה"ז שם.

(4) רמ"א ס' תרצ"ו. לוח כולל-חב"ד.

(5) ראה 'תורת מנחם - התוועדות' (ב) תשי"א ח"א עמ' 252, שהחתן והכלה התענו ביום זה (עד אחרי החופה, שהיתה בשעה מאוחרת יחסית). יש להדגיש, שהרבי לא יום את התענית אלא הסכים לה, כפי שסיפר החתן דאז הרה"ת ר' צבי הירש שי

חיסריק: "בעת הקבלת פנים בא הרב אייזנשטאט בטענה על זה שהתענו באותו יום שהיה פורים קטן, וענה לו רבינו: 'כמו ששואלים - כך עונים. שאלו אצלי האם כדאי להתענות, ועניתני שכדאי להתענות!' (מקדש ישראל עמ' 91). והקשה הרהמ"ח

ס' נטעי-גבריאל מדברי שו"ע אדמוה"ז (ס' תכט ס"ז) על תענית באסור-חן של פסח "ואיסור זה אינו אלא מנהג, אבל מעיקר הדין אין איסור כלל להתענות בו, אלא שהמונע הרי זה משובה", וא"כ בעניינו שמניעת התענית היא **מדינא** (כדעת רוב הראשונים שזו מסקנת הגמ' במגילה ו, ב, וכפסק השו"ע

והרמ"א ס' תרצ"ז ס"א, ואחרונים שהובאו בס' 'הנישואין כהלכתם' פ"ו סל"ח, וכ"פ בס' נטעי גבריאל ובלוח 'דבר בעתו', ע"פ המג"א ר"ס תקע"ג כיוון שיום זה נזכר בגמרא, וכ"כ בפשיטות באנציקלופדיה לתלמודית שצויינה בה'תוועדות' שם

(1), צ"ע אך ניתן להחמיר ולהתענות.

(2), צ"ע אך ניתן להחמיר ולהתענות.

מותר במלאכה⁶. שמחת היום צריכה להיות מתוך 'שטרעם' (סערה) ורעש⁷, ובפרט ששמחת פורים קטן היא שמחה בטוהרה, שאינה מעורבת בעניין אחר כמו מצוות היום דפורים⁸. מצוויון שפורים קטן הוא 'שלושים יום לפני החג'

ואולי הכוונה, דאף שפסקו לנהוג כך למעשה, אין הכוונה שהתענית אסורה מדינא, שהרי כבר כתב מהר"ם מרוטנבורג (במרדכי, מגילה פ"א ס' תשפ"ד) וכן הביא בבניאר הגר"א (ס' תקס"ח ס"ז) שמסקנא זו היא רק ע"פ מגילת תענית, והרי קיי"ל (ר"ה יט, ב, טושי"ע ס' תקע"ג) ש"בטלה מגילת תענית", וכן הקשה בס' פתחיתשובה, הובא בס' ארחות-חיים להרה"צ מספינקא ס' תרצ"ז, ונשאר בצ"ע. אך הגר"א בס' זה לא נחלק כלל על השו"ע והרמ"א, ומסתבר שרק נהגו כן לחומרא, ע"ד מניעת תענית חתן ביום ט"ו שבט שכתב המג"א שם "כיוון שמוזכר בגמרא", היינו שיום זה מוזכר בגמרא, אף שלא נזכר שם איסור תענית כלל בט"ו שבט. ולכן גם מניעת התענית בפורים קטן "אינה אלא מנהג", ולכן יש מקום להתענות. וע"ע.

(6) ראה ב"י (בשם סמ"ק) א"ח ס"ס תרצו. דרכי-משה שם (דלא כאבודרהם שמחמיר בזה). עט"ז לשו"ע שם. אליהורבה וזוטא, ועוד - לקוטי-שיחות חכ"ו עמ' 213 הע' 34.

(7) כמסקנת הרמ"א בשו"ע הל' פורים קטן "וטוב לב משתה תמיד", עיי"ש בט"ו, שהכוונה שלא די ב'להרבות קצת בסעודה' (כלשון הרמ"א בתחילת דבריו שם, שהובאה גם בלוח כולל-חב"ד ליום זה) - לקוטי-שיחות שבהערה הבאה.

(8) ואדרבה, כיוון שהוא עניין נעלה ביותר (וגם כדי שתהיה שמחה בטוהרה ללא ענין של חוב, המטיל עול ויראה) - לא ניתנה להיכרת בשו"ע במפורש אלא ברמז, כמבואר בלקוטי

תורה (פ, סע"ג) ע"פ מרז"ל "ערבין עלי דברי סופרים יותר מיינה של תורה", שניסוך המים שהוא רק הלכה למשה מסיני, שמחתו למעלה מניסוך היין המפורש בגמרא, ולמעלה ממנו ההקפות' דשמח"ת שהן מנהג ישראל בלבד (לקוטי-שיחות חכ"ו עמ' 215, ובארכיכה 'התוועדות' תשמ"ו ח"ב עמ' 1081, עיי"ש).

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם

ט' באדר-ראשון ה'תשס"ח - ט"ז באדר-ראשון ה'תשס"ח

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ו'	ט' באדר-ראשון	הל' שאר אבות הטומאות פרק ג-ה.	הל' שגגות.. בפרקים אלו. פרק א.	מ"ע צו.
ז'	ב' באדר-ראשון	פרק ו-ח.	פרק ב.	מ"ע צז.
א'	י"א באדר-ראשון	פרק ט-יא.	פרק ג.	מ"ע צז.
ב'	י"ב באדר-ראשון	פרק יב-יד.	פרק ד.	מ"ע קה.
ג'	י"ג באדר-ראשון	פרק טו-יז.	פרק ה.	מ"ע קה.
ד'	י"ד באדר-ראשון	פרק יח-כ.	פרק ו.	מ"ע צח.
ה'	ט"ו באדר-ראשון	הל' טומאת אוכלין.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק ז.	מ"ע צח.
ו'	ט"ז באדר-ראשון	פרק ד-ו.	פרק ח.	מ"ע צח.

זמני השבוע*

תאריך	עלות השחר***	זמן ציצית ותפילין	זריחה	סוף זמן ק"ש	חצות והלילה	מנחה גדולה	שקיעת החמה***	צאת הכוכבים
ו', ט' באדר-א	4:25	5:12	5:33	6:31	9:08	11:55	5:25.4	5:48
ז', י"א באדר-א	4:24	5:11	5:32	6:30	9:07	11:55	5:26.3	5:49
א', י"ב באדר-א	4:23	5:10	5:32	6:29	9:07	11:55	5:27.1	5:50
ב', י"ג באדר-א	4:22	5:09	5:31	6:28	9:06	11:55	5:28.0	5:51
ג', י"ד באדר-א	4:22	5:08	5:30	6:27	9:06	11:55	5:28.8	5:52
ד', י"ה באדר-א	4:21	5:07	5:29	6:26	9:05	11:55	5:29.7	5:52
ה', ט"ו באדר-א	4:20	5:06	5:28	6:25	9:05	11:55	5:30.5	5:53
ו', ט"ז באדר-א	4:19	5:06	5:27	6:24	9:04	11:55	5:31.3	5:54

* הזמנים מתייחסים לאזור המרכז. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות. ** לגבי זמן עלות השחר הנהוג בחב"ד קיימות שלוש דעות. הבאנו את הזמנים לפי הדעה המוקדמת ביותר והמאוחרת ביותר, וראוי להחמיר לפי העניין. *** זמני השקיעה כאן הם לפי השקיעה הנראית. אולם אדה"ז בסידורו (סדר הכנסת שבת) מכיר בשקיעה האמיתית, המאוחרת ממנה "בכמו ארבע מינוטי" (לשון אדה"ז שם. שיעור התלוי במיקום ובעונות השנה).

זמני הדלקת הנרות וצאת השבת

פרשת	ירושלים		תל-אביב		חיפה		באר-שבע	
	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש
תצווה	4:49	6:03	5:04	6:05	4:54	6:03	5:07	6:05
תישא	4:55	6:09	5:10	6:10	5:00	6:09	5:13	6:11

עורך ראשי: מנחם מענדל ברוד • עורך: נחמיה קפלון • הגהה: יוסף-יצחק אולידורט

מז"ל: מכון ליובאוויטש שעל-יד צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו - המרכז

יו"ר: הרב יוסף-יצחק הכהן אהרונוב

כתובת: ת"ד 14 כפר-חב"ד 72915, טל' 03-9607588, פקס: 03-9606169

אינטרנט: www.chabad.org.il דואר אלקטרוני: chabad@chabad.org

חזרת דא"ח

צריך להרגיש את הכאב לפני אמירת חסידות

המציאו הנהגות חדשות, חוזרים חסידות עם ביאורים אישיים. אומרים דרוש במקום חסידות, וכל אחד בונה בימה לעצמו. כאשר מסביר מאמר חז"ל דבר טוב הוא, ויכול לבאר זאת גם עם חסידות, אך צריך להודיע שאינו אומר דברי-אלוקים-חיים אלא... 'מגידות'.

אני שמעתי כיצד מגיד דורש, ונהנית עד מאוד. כל כך יפה הוא מעורר יהודים לתורה ומצוות. אך אין לומר דרוש בשם חסידות, מלבד כאשר חסר בעניין, יכול להסביר זאת [על-ידי] עיון במקום אחר. דברי-אלוקים-חיים צריך לומר דברי הרב ממש. בכלל זה הוא כל הספרים הנדפסים, כמו תורה-אור ואמרי בינה (חוץ מספרי חסידים הנדפסים), וגם כל כתבי רבותינו הקדושים.

[שאל אחד: מה אעשה שמוכרח אני לומר דא"ח באופן הנ"ל, כי אין לי כל כך דרושים שיכולים לומר בפני בעלי בתים. והשיב:] מדוע שלא תחזור את המאמר על מאמר רז"ל "אין הקב"ה בא בטרוניא", המאמר רנ"א. חזור זאת שבע פעמים, ארבעים פעמים, עד שהדברים ייקלטו. וכאשר הם יקלטו, יהיה עליהם להתייסר ולכאוב, ולבכות כראוי בתיקון חצות. תיקון חצות הוא לאו דווקא בשתיים עשרה בלילה. יכול הוא להיות גם בשעה חמש, בתוך קריאת-שמע ותפילה, ורק לאחר מכן - לחזור חסידות.

ולא - לצאת עם הזקנקן ועם האבנט... ושהשני ישמע ממני. מדוע שלא תשמע מהשני, הלוא עבור מי נאמרת החסידות - עבור הנשמה, והרי נשמה, תורה לא-ל, יש כאלה שאצלם מאיר אור הנשמה בגוף, אך אין זה אלא הארת הנשמה. עצם הנשמה היא בעולם הבריאה. [וכמו-כן] עבור חיה-יחידה, והרי חיה-יחידה היא באצילות - מובן אם כן שלכל זה צריך שתהיה הכנה.

[אמנם] לבכות צריך, אך השני לא צריך לדעת מכך. אל השני - צריך לצאת עם חיוך. [...]

[התייחס למאמר שאמר קודם, ואמר:] תדעו, כמה יגיעה היה לי על המאמר הזה. כאשר אני נזכר שהרבי [אדמו"ר הזקן] אמר חסידות, אדמו"ר האמצעי אמר חסידות, הצמח צדק אמר חסידות, הסבא [המהר"ש] אמר חסידות, ואני צריך לומר...

[...] ואספר לכם מעשה מהבעש"ט (שזו המעשה הוא אחת מהג' פעמים שהראה הבעש"ט לתלמידיו שראו בעיניהם מה שנעשה בריחוק מקום כעין שמצינו באלישע כו):

פעם אחת ישב הבעש"ט עם תלמידיו אצל השולחן בליל פסח, ולפתע צחק מאוד, ושאלו אותו מה זה, והראה להם שאיש אחד כפרי פשוט שהיה נוסע לבעל שם טוב [...]. והיה שומע ממנו תורה, והגם שלא היה מבין כל כך, אך היה חוזר בדיוק על מילים באופן שהיה זוכר בעל פה.

האיש היה חשוך בנים רחמנא-ליצלן, ובהתקדש ליל החג, הגה לאחר כל היגיעות הרבות וההכנות שיגע וטרח הוא ואשתו במשך הימים לפני פסח, ישבו שניהם לברם אל השולחן.

באמצע הסעודה לאחר ששאלה אשתו הד' קושיות ולאחר ששתה איזה כוסות יין, זכר את רבו הקדוש ואת התורה ששמע ממנו שאיש ואשה זכו שכינה שרויה ביניהם, שאיש הוא אש י' ואשה אש ה' וזכו אז הרי הם י"ה, וכשזכר על זה שעל-ידי זה נמשך גילוי אלוקות למטה, יצא בריקוד עם אשתו.

זאת הראה הבעש"ט לתלמידיו, ואמר שעל-ידי זה נעשה שמחה גדולה למעלה, לכן שחק גם כן.

(ספר השיחות תר"פ-תרפ"ו, תרפ"ג עמ' 38-39)

מי שדעתו רחבה יכול להיות בשמחה

מלשון הרמ"א משמע שיש להיות "מחמיר" בשמחה - לשמוח

בכל עת שיש סברא לכך! • כיצד יוכל לקיים "טוב לב . . תמיד" מי

שיש לו דאגות ו"מרובים צרכיו"? • שני פירושים ב"דעתם קצרה"

וב"דעת רחבה" • גם מי שלעיתים נופל ב"דעת קצרה" ימשיכו לו כל

ההשפעות • משיחת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

וכאשר ינהגו בהנהגה זו, שכאשר יש איזו דיעה על עניין השמחה, יחמירו בכך, אזי נבוא על ידי זה למה שנאמר בפסוק - "וטוב לב משתה תמיד".

ב. על הפסוק "וטוב לב משתה תמיד", איתא בגמרא: "זה שדעתו רחבה". ורש"י מפרש על הפסוק: "וטוב לב . . שמח בחלקו".

וצריך לומר שישנה שייכות בין שני פירושים אלו, היינו, שעל ידי זה שהוא בעל דעת רחבה, הרי הוא שמח.

לכאורה, קשור הדבר עם אופן ההנהגה שמתנהגים עמו מלמעלה: אם מתנהגים עמו במדת החסד, ונותנים לו כל צרכיו - אינו דואג, ואם מתנהגים עמו בהנהגה אחרת - שייך שיהיו לו דאגות.

אבל מדברי הגמרא "וטוב לב משתה תמיד", זה שדעתו רחבה, מוכח, שכאשר הוא בעל דעת רחבה, הרי הוא שמח בכל האופנים.

(7) ב"ב קמה, טע"ב.

א. בשולחן¹ ערוך אורח חיים² מביא הרמ"א ב' דעות, אם יש להרבות במשתה ושמחה בפורים קטן, והרמ"א מכריע, ש"ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים", ומסיים: "וטוב לב משתה תמיד"³.

ובזה גופא ישנם ב' דעות: אם קאי על י"ד באדר ראשון, פורים קטן, דווקא⁴, או גם על ט"ו, שושן פורים קטן⁵.

ומלשון הרמ"א נראה כדעה הב'. דכיון שהרמ"א מסיים "וטוב לב משתה תמיד", הרי מתיבת "תמיד"⁶, מוכח, שאם רק יש איזו סברא שצריכה להיות שמחה, יש לעשות כן.

(1) מכאן עד סוס"ז - הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר (באידית), ונרפס בלקו"ש ח"א ע' 175 ואילך. במהדורה זו ניתוספו עור איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

(2) סתרצ"ז.

(3) משלי טו, טו.

(4) ראה עטרת זקנים בשם ב"י והגמ"י בשם הסמ"ק. פמ"ג א"א סק"א.

(5) ראה לבוש ס"א. ספר מנהגים לר"י טורנא הל' פורים. אלי' רבה סק"ב.

(6) שהכוונה בתיבת זו - לרבות ענין נוסף (מהנחה בלתי מוגה).

ג. ויובן בהקדים פירוש אדמו"ר מהר"ש⁸ בשם אדמו"ר הזקן⁹ על מאמר הפיוט¹⁰ "מרוכים צרכי עמך ודעתם קצרה": מדוע "מרוכים צרכי עמך" - לפי ש"דעתם קצרה", אבל אילו היתה דעתם רחבה - לא היה עניין "מרוכים צרכי עמך". ועל פי זה יובן גם מאמר הגמרא שכאשר "דעתו רחבה" הרי הוא "טוב לב" - כיון שלא חסר לו דבר; יש לו כל צרכיו.

הגשמיים ולהוטים אחר מותרות - הרי לא זו בלבד שאין זה מועיל, אלא זה גם מקלקל.

ה. מהיכן מתחיל עניין זה - מ"דעתם קצרה": הוא אינו משער את מהותו, מעמדו ומצבו הרוחני, ובמילא מדמה הוא שהכול מגיע לו, הוא צריך הכול, ולכן רודף הוא אחרי מותרות. אבל בשעה ש"דעתו רחבה" - משער הוא נכון

מצד קוצר הדעת יש תפיסת מקום אצלו לגשמיות, ומצד זה "מרוכים צרכי עמך", אבל כש"דעתו רחבה", הנה מצד הרחבת הדעת אין הגשמיות תופסת מקום כלל

ד. בהסבר הטעם שבגלל ש"דעתם קצרה" לכן "מרוכים צרכי עמך", ישנם שני עניינים: (א) על-פי רוב משפיעים לאדם מלמעלה את כל העניינים שצריך להם; אלא, שכאשר האדם רודף אחר עניני מותרות, אזי אפשר שלא זו בלבד שלא יקבל את המותרות, אלא שיאבד, חסוֹשֵׁלוֹם, גם את ההשפעה מלמעלה בעניינים שצריך להם. וכידוע המשל מכ"ק אדמו"ר הצמח-צדק נ"ע¹¹, שהלבושים צריכים להיות מתאימים למדת האדם, ואם הלבושים גדולים ממדתו, הרי לא זו בלבד שאינם מסייעים להליכה, אלא אדרבה - הם עוד מסתבכים בין הרגליים, ומפריעים להליכה. וכן הוא ברוחניות - "וגלחה¹² את ראשה ועשתה את צפרניה"¹³: כשמחפשים תחבולות בעניינים

את מהותו, ובמילא מרגיש, שמה שאכן נותנים לו מלמעלה, הרי זה רק מצד חסדו יתברך, ובמילא אינו מתלונן ואינו רודף אחרי יותר מזה, בידועו שגם מה שיש לו הוא רק מצד מדת החסד.

ו. (ב) בהיותו בעל דעת רחבה - לא תופס מקום אצלו עניין הגשמיות, שהרי גשמיות היא במיצר ובהגבלה ("גשמיות איז פאָרקלעמט און באַגרענעצט"), ובדעת רחבה אין לזה שום תפיסת מקום;

העניין שאחריו הוא כן רודף - הרי זה תורה ומצוות: תורה ומצוות אינם מוגבלים בהגבלה של עולם הזה, ואפילו לא בהגבלה של עולמות העליונים. זהו בלי גבול האמיתי ומרחב האמיתי, ומצד דעת רחבה - הרי זה הדבר היחיד שיש לו תפיסת מקום.

מצד דעת רחבה אינו חושב כלל אודות גשמיות, להיותם עניינים שאינם תופסים מקום כלל אצל מי שהוא בעל דעת רחבה. הוא חושב רק אודות רוחניות, וגשמיות נוגעת לו רק במדה שיש לה שייכות לתורה ומצוות כו'.

וכמו שכתב הרמב"ם¹⁴, שלא נתאוו החכמים

(14) הל' מלכים פי"ב ה"ד.

תגובת הפרופ' יוסטמן:

מניע הרווח הוא אמנם מניע עיקרי בקביעת הביקוש למניות, אך יש גם מניעים פסיכולוגיים שיכולים להניע אדם להחזיק במניה גם אם היא פחות רווחית. הדוגמה המובהקת לכך היא קבוצות ספורט, שאנשים קונים את מניותיהן כדי להביע את הזדהותם עם הקבוצה גם אם אינה רווחית. צורך הכותב בזה שהשפעה זו יכולה להיות חלשה מאוד, וככל שהמניה גלובלית יותר כך ההשפעה חלשה יותר. גם ערוצי ההשפעה האחרים שמציין הכותב - דרך הביקוש למוצר או לשירות של החברה, והשפעה "מכפנים" כבעלי מניות - יכולים, בתנאים מתאימים, להשפיע על התנהגות החברה. בכל מקרה, נדרשת מסה קריטית כדי שהשפעה תהיה אפקטיבית.

ה'בעל קורא' דייק בקריאתו

א. לאחרונה (ב'התקשרות', גיליון תש"ב דפ' וארא, עמ' 14) היה שקלא־וטריא אודות אופן קריאה וניקוד מול המסורה. בהקשר זה גם צוין לקריאתו בתורה של אדמו"ר הרה"ח ר' מרדכי ע"ה שוסטערמאן לפני כ"ק אדמו"ר זי"ע, משך ל"ט שנה, ב(אות ב' של) מלת "לבד (מטף)" בפרשת בא, וטוען הכותב שצריכה להיות פתוחה, ושאל ללמוד מקריאת אדמו"ר בזה, כיון שנוגדת את המסורה, וכן שאין ללמוד משתיקת כ"ק אדמו"ר זי"ע, עיי"ש.

אני הכותב, הנני בנו של ר"מ ע"ה הנ"ל. דכינא כד הוינא טליא, כמה פעמים בשבת קודש בבוקר אמר לי אבי ע"ה - היום יהיו תרעומות על קריאה של מילה¹, או של ניקוד² או על מקום הפסק בין גברא לגברא³. שכן הוא ידע שב-770 מאזינים בקשב רב לקריאתו, וידע שייגבו על זה בקול רעש גדול, שהרי זה בנוכחות כ"ק אדמו"ר זי"ע! והוא אמר לי שאף על פי כן הוא יקרא כן, כי כן הוא על פי המסורה, ורבים לא יודעים מכל זה, והרבה מהחומשים משובשים במקומות אלו.

נמצא תחת-ידי ספר 'מסורת הקריאה'⁴ ושם כתוב בזה: כתב המנחת כליל לכד הבי"ת קמוצה על פי המסורה הובא במכלול יופי יעויין-שם. עכ"ל. המחבר כותב אחר-כך שאינו כן. הנה אני לא מכניס את עצמי בין ההרים הגדולים במסורת המקרא. רק באתי להודיע, שאצל אבי ע"ה היה זה בהחלט ולא בגדר טעות כלל.

ב. אגב, בגליון (תש"ה) דפ' יתרו כתב הרב שלום דובער שי' חייקין, רב דקהילת חב"ד-ליובאוויטש בקליבלנד, אוהיו, שעל מצבתו של אבי ע"ה חרות שקרא בתורה "קרוב לתשעה ושלושים שנה" ואגב דאגב, צריך להיות תשע ושלושים! חבל שהעיקר נשמט מן הספר מה שכתוב על המצבה לפני זה "זכה לקרא בתורה לפני כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו קרוב לתשע ושלושים שנה", והיינו מעת העתקתו לשכונת הרבי בשנת תש"ו, כמו שכתב בזיכרונותיו.

בעצם, אבי ע"ה קרא את התורה כולה לערך ס"ה (65!) פעמים, החל מקריאת מנחת שבת ושני וחמישי ככר כמה חדשים טרם היותו בר-מצוה⁵, על פי הוראת הרב החב"ד, מרא דאתרא ז'לאבין, הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה, אצלו למד והתחנך בשנת תרפ"ז ואילך, כפי שכתב בזיכרונותיו "מוז'לאבין לניו-יורק, למען ידעו . . . בנים יולדו" עמ' 21.

הרב גרשון שוסטרמן, ברוקלין, ניו-יורק

(1) כגון קריאת "הליה" שבשירת האינינו.

(2) כגון מילת "לבד" דידן.

(3) כגון 'שני' של פרשת דברים, 'שלישי'/'רביעי' בפרשת ויגש, 'ששי' בפרשת בראשית ועוד.

(4) נדפס לראשונה בשנת תרמ"ו. במהדורת תשנ"ח הוא בעמ' סא. (שני הספרים שמביא, הוזכרו כבר בגיליון תש"ו עמ' 18 - המערכת).

(5) ראה בעניין זה בס' פסקי תשובות סי' קלה סוף ס"ק כב, וש"נ - המערכת.

השקעות / מסורה ומנהג

עוד על השקעות כהלכה

אבקש להגיב לתגובתו של הפרופ' יוסטמן (התקשרות תש"ו עמ' 20):
הדוגמה שננקטה אינה רלוונטית לענייננו ומכמה טעמים -

כל עוד יש בשוק מספיק משקיעים שאינם מונעים על ידי אותו עיקרון לא-כלכלי, לא צפויה להיגרם ירידה בערך המניה מעבר לטווח זמן קצר מאוד, שכן ירידה במחירה מסיבה לא-כלכלית הופך את מחירה להשקעה טובה יותר, דבר שיומין משקיעים שאינם מחוייבים לאותו עיקרון לא-כלכלי (לא דתיים או להבדיל משקיעים זרים) להשקיע במניה. מכיוון ששוקי ההון כיום הם גלובליים, הימנעות מקניית מניות של כיל, לדוגמה, בגלל שהיא מחללת שבת - אינה יכולה להוריד את מחירה.

הפרופ' הביא דוגמה מתחום איכות הסביבה, שבו עשויה להיות השלכה כלכלית ישירה על התנהלות החברה, למשל, בצורה של תביעה משפטית מצד גופים ממשלתיים או מצד צרכנים שנפגעו. מובן שאם יש חשש לפגיעה בעסקים הריאליים של החברה, מחירה אמור לרדת. במידה ומדובר בחברה ששומרי השבת מהווים נתח ניכר מהשוק שלה, הרי שחרם צרכני יוכל לגרום לה לשנות את התנהלותה. רק במקרה כזה צפוי מחיר המניה לרדת, אולם גם זה ינבע רק מחשש של המשקיעים שהחברה תאבד את פלח השוק הרתי. אם יתברר שיש חרם צרכנים דתיים הרי שהעסקים הריאליים של החברה, ייפגעו אולם אם החרם יהיה רק במישור ההשקעה, הרי שעסקי החברה לא ייפגעו ומחיר המניה ייהפך לאטרקטיבי בעיני משקיעים לא דתיים או להבדיל משקיעים זרים ומחירה כנ"ל. ביחס לאיכות הסביבה יש בעולם המערבי מספיק צרכנים שיימנעו מלרכוש מוצרים של חברה הפוגעת בסביבה, כך שלפגיעה בסביבה עשויה להיות השלכה ריאלית על פעילות החברה ועקב כך על מחיר המניה.

היכולת לחוץ על הנהלת החברה נתונה בידי בעלי המניות, אולם הימנעות מהשקעה בה משמעה אי החזקת מניות, כלומר איבוד יכולת ההשפעה (המאוד-מאוד תיאורטית ונמוכה) על הנהלת החברה. לסיכום, היכולת להשפיע על התנהלות החברה הוא רק דרך השפעה על פעילותה הריאלית (חרם צרכנים, תביעות משפטיות מצד עובדים, צרכנים, ארגונים או גופים ממשלתיים). כל עוד אין פגיעה ריאלית בעסקי החברה, הימנעות מהשקעה בה לא תשפיע על מחירה אך תמנע יכולת השפעה (אם כי ברוב המקרים לא משמעותית) על הנהלה. אשר על כן לדעתי אין ברכישת מניות בבורסה סרך של מסייע.

איתן אחיטוב

ז. אמנם, אנו מבקשים על "מרוכים צרכי עמך ודעתם קצרה" - שהקב"ה ימלא את כל צרכי עמך המרוכים, אף שהם נמשכים מזה ש"דעתם קצרה".

והביאור בזה:

"שבע יפול צדיק וקם"¹⁵, היינו, שאפילו צדיק אינו תמיד במצב שווה, ומכלי-שכן מי שהוא למטה ממדריגת צדיק, שאפשר לפעמים שייפול ממדריגתו, יאבד את הדעת הרחבה ויקבל דעת קצרה: א) שגשמיית תתפוס אצלו מקום, ב) ושל א ישער את מהותו.

וזהו הבקשה, שגם בשעה שתהיה לו דעת קצרה, לא יחסר לו דבר.

וההמשכה היא על ידי דעת רחבה - שכאשר עומד בכללות בדעת רחבה, אזי ממלאים את כל צרכיו, עד שגם בשעה שנופל ממדריגתו יהיו לו כל צרכיו.

ועל פי זה יובן מאמר הגמרא "וטוב לב משהתה תמיד - זה שדעתו רחבה": מי שבכללות דעתו רחבה, פועל הוא את כל ההמשכות מלמעלה, שממלאים לו כל צרכיו, ובמילא "וטוב לב משהתה תמיד" - שתמיד, אפילו כשנופל ממדריגתו ויש לו קוצר הדעת, גם אז "וטוב לב", כיון שיש לו כל צרכיו.

לימות המשיח בגלל גודל העושר והתענוג הגשמי שיהיה אז - שהרי עניין זה אין לו תפיסת מקום כלל, ומביא ראיה לזה ממה שנאמר¹⁶ "כיום הוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן", שיסתפקו במועט, אלא מה שנתאוו לימות המשיח הרי זה בשביל קיום התורה ומצוות והשגת אלקות שיהיו אז.

- מעשה ביהודי חסידי שהיה ביכולתו, אבל לא רצה, להיות רב, ונעשה סוחר. בהיותו סוחר, השקיע עצמו במסחר יתר על המדה. כתב לו הרבי במכתב¹⁶: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי הוי' יחיה האדם"¹⁷, היינו, שהגוף רעב ללחם הגשמי, בגלל שהנשמה רעבה לניצוץ אלקי שבמאכל, וזה פועל על הגוף שיהיה רעב ללחם הגשמי¹⁸. ונמצא, שהעיקר הוא העניין האלקי שבזה, ולא הגשמי -

וזהו "מרוכים צרכי עמך ודעתם קצרה", שמצד קוצר הדעת, יש תפיסת מקום אצלו לגשמיית, ומצד זה "מרוכים צרכי עמך". אבל כש"דעתו רחבה", הנה מצד הרחבת הדעת, אין הגשמיית תופסת מקום כלל, ובמילא הרי הוא תמיד במצב ד"וטוב לב משהתה תמיד".

15 ישע"י ז, כא. וראה סנהדרין ד, ב. מכתב ט"ו כסלו שנה זו (אג"ק חי"ד ע' קפא). וראה גם תר"מ חט"ז ס"ע 282. וש"ג.

16 ראה גם "רשימות" חוברת ט ע' 15. אג"ק אדמר"ד מוהרי"צ חי"ד ע' תמה.

17 עקב ח, ג.

18 ראה כש"ט סקצ"ד.

מ) התוועדות שבת פרשת תשא, שושן פורים קטן, ה'תש"י.
(תורת מנחם - התוועדות ה'תש"ו ח"ב (ט) ע' 97-100)

19 משלי כד, טז. וראה תניא חינוך קטן.

מינוי ל'התקשרות'

אפשר לקבל את גיליון 'התקשרות'

ישירות הביתה באמצעות הדואר

מינוי לשנה: 177 ש"ח (ב-4 תשלומים)

מינוי לחצי שנה: 88 ש"ח (ב-2 תשלומים)

את השם, הכתובת והתשלום יש להעביר לפי הכתובת:

'התקשרות', מחלקת המנויים, ת"ד 14 כפר-חב"ד 72915.

כמו-כן אפשר להירשם בטלפון ולשלם בכרטיס אשראי, בטל' 03-9607588, שלוחה 130

הכהנים יקומו עם בגדי הכהונה

מהיכן יהיו בגדי כהונה לעתיד?

מצינו בגמרא בנוגע להלבשת בגדי כהונה, "כיצד הלבישן (סדר בגדים לאב ולבנים זה אחר זה) . . . אלא כיצד הלבישן לעתיד לבוא, לעתיד לבוא נמי, לכשיבואו אהרן ובניו ומשה עמהם". כלומר, אין כל צורך בשקלא-וטריא "כיצד מלבישן לעתיד לבוא" - שכן, תיכף ומיד כשירד ויתגלה בית המקדש, שבו-ביום יחול החיוב הדקרבנות, הדלקת המנורה וכיוצא בזה, יהיו משה ואהרן עמהם, והם יורו כיצד צריכים לעשות את כל פרטי הדברים.

ועל פי זה מתורצת גם השאלה מניין יהיו להם בגדי כהונה ושהרי העבודה בבית המקדש צריכה להיות בבגדי כהונה דווקא, ומכיוון שהעבודה אינה יכולה להיעשות בכהן אחד (כמבואר במשנה בנוגע לסדר ואופן הקרבת התמיד), יש צורך בבגדי כהונה לכל הכהנים שיעסקו בעבודה - דמכיוון שתחיית המתים היא באופן שעומדים בלבושיהם, יקומו אהרן ובניו עם בגדי הכהונה שלהם.

וגם בנוגע לאהרן, שאף שנאמר "ויפשט משה את אהרן את בגדיו (בגדי כהונה גדולה) וילבש אותם את אלעזר בנו", הרי מובן וגם פשוט שלא יתכן שאהרן יקום ללא לבושים ח'ו', אלא ודאי יהיו לו לבושים, ולא סתם לבושים, כי אם לבושים הראויים לו - בגדי כהונה, "לכבוד ולתפארת".

ידועה השקלא-וטריא שהיתה בזמנו של ר' יחיאל מפריז - כשרצה לעלות לארץ ישראל ביחד עם קבוצה מגדולי ישראל - אם יכולים וצריכים להקריב קרבן פסח, שהרי קרבן פסח מקריבים אף על פי שאין בית, וגם בטומאה, ולאידך הרי צריכים בגדי כהונה, כולל גם התכלת שנעשית מדם החילזון כו', ואם כן, איך יוכלו להקריב קרבן פסח. ובכן, במה דברים אמורים - בנוגע לעליה של ר' יחיאל מפריז בזמן הגלות וכו', מה שאין כן כשמדובר אודות הגאולה העתידה, כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו, אפילו בשבת ואפילו בלילה כו' - הרי מכיוון שמשה ואהרן ובניו עימם, יקומו הם, אהרן ובניו, עם בגדי כהונה שלהם, שישנם כבר מן המוכן, כשם שבית המקדש עומד מוכן כו'.

[. . .] אדרבה, מפשטות הסוגיה בנוגע ללבישת בגדי כהונה לעתיד לבוא משמע, שכל העניינים, בנין בית המקדש ולבישת בגדי כהונה כו' ותחיית המתים, יהיו בבת אחת, ולא באופן שיצטרכו להמתין...

(תורת מנחם - התוועדות' תשמ"ז חלק ג, עמ' 488)

כל ישראל כהנים גדולים ומקומם בתוך קודש הקדשים

כל בני ישראל הם ממלכת כהנים, "כהנים גדולים", ובגלוי ובשלימות יהיה זה בגאולה האמיתית והשלימה. ובמילא יש לכל יהודי שייכות - כנשמה בגוף - לקדושת קדש הקדשים (שלימות הקדושה). וכפסקי-דין הרמב"ם "לא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש . . . אשר נדבה רוחו אותו . . . הרי זה נתקדש קדש קדשים כו'".

ועל פי מדרש הנ"ל, ש"בכל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס", יש לומר שכל יהודי יש בכוחו (כפי שנמצא למטה נשמה בגוף) להיות בדרגת "קדש הקדשים", ויש לומר שכך יהיה בפועל לעתיד לבוא...

(תורת מנחם - התוועדות' תנשי"א חלק ג, עמ' 183-184)

יום שלישי

ויאמר, פני יילכו והניחותי לך (לג,יד)

פני יילכו: אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי, מנין שאין מרציין לו לאדם בשעת כעסו? דכתיב "פני יילכו והניחותי לך". אמר לו הקב"ה למשה, המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך.

(ברכות ז,א)

יום רביעי

ויאמר, לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי (לג,כ)

כי לא יראני: אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, אלמלי נשתייר במערה שעמד בו משה ואליהו כמלא נקב מחט סידקית, לא היו יכולין לעמוד מפני האורה, שנאמר כי לא יראני האדם וחי.

(מגילה יט,ב)

יום חמישי

ויעבור ה' על פניו ויקרא, ה' ה' א-ל רחום וחנון, ארך-אפים ורב-חסד ואמת (לד,ו)

ויעבור ה': אמר רבי יוחנן, אלמלא מקרא כתוב אי-אפשר לאומרו. מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפילה ואמר לו, בכל זמן שישראל חוטאין יעשו לפניי סדר הזה ואני מוחל להם.

(ראש-השנה ז,ב)

יום שישי

את חג המצות תשמור, שבעת ימים תאכל מצות אשר ציוויתך למועד חודש האביב, כי בחודש האביב יצאת ממצרים. (לד,יח)

את חג המצות תשמור: אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה, כל המבזה את המועדות כאילו עובד עבודת כוכבים, שנאמר "אלוקי מסכה לא תעשה לך" וסמיך ליה "את חג המצות תשמור".

(פסחים קיא,א)

הבבא השלישית וסיום הגלות

מהי המעלה בלימוד דיני "נזיקין", וכיצד רומזים תחילת וסיום מסכת בבא בתרא על סיום הגלות והגאולה? • כמה מענייני הגאולה נרמזים בה • האם צריך להגיה ולתקן בדברי הזוהר המתייחס לבבא בתרא? • ומה בטל בפני מה - היין או הפחד? • רשימה שנייה

נזיקין, הלכות נזיקין שבתורה, הוא הלימוד המבטל את המזיקין, וממילא מתבטלת על-ידיזיה הגלות ובאה הגאולה.

נזיקין כולל שלוש בבות - שהן כנגד ג' הגאולות, וקשורות בג' בתי-המקדש, שכן ג' בתי-המקדש אינם בתים נפרדים, אלא זה אותו הבית ש"נאבד" והקב"ה מחזיר אותו.

בתחילת המסכת קיים מצב של שותפין שיש מחיצה של הפסק ביניהם - "ביניכם לבין אלוקים"; אבל בסיום המסכת מדובר על ערב, אחרות שבין הקב"ה וישראל, המתגלית כשהקב"ה הוא ה"ערב" המקבל על עצמו את השעבוד כביכול, לתת לישראל את הכוחות הדרושים כדי להיפטר מהשעבוד של הילעומת-זה.

עבודה בשותפות עם העולם והגוף

בהזדמנות אחרת (שבת קודש פרשת בלק תשל"ז - שיחות קודש תשל"ז כרך ב' עמ' 260 ואילך) הסביר הרבי את המשנה הראשונה

לקראת שבת קודש פרשת משפטים תשמ"ו הגיה הרבי את שיחת ט"ו בשבט תשמ"ה - סיום מסכת בבא בתרא בבלי וירושלמי (לקוטי שיחות כרך כו עמ' 145-152).

נקודות מהשיחה:
דברי הבבלי ודעת הירושלמי בדיון ערב בחנוק ואמר הנח לו אם משתעבד; פירוש הפני משה בדברי הירושלמי; ב' אופנים בטעם שהערב משעבד נפשו בלי קניין; את מחלוקת הבבלי והירושלמי מבאר הרבי ומפרש את דברי הירושלמי, על פי החילוק הכללי שבין בני בבל ובני ארץ ישראל; ערכות בני ישראל זה לזה נפעלה כשעברו את הירדן; ביאור הנ"ל בדרך המוסר ובעבודה הרוחנית, וביאור תחילת וסוף המסכת בנוגע לעניין הגלות והגאולה.

הנה כמה פנינים:
כולה נזיקין: ג' הבבות - בבא קמא, בבא מציעא ובבא בתרא - חדא מסכתא היא, הן למעשה ג' בבות של מסכת אחת. "נזיקין" מצביע על הגלות, שאז שולטים המזיקין (דלעומת זה), המפריעים ליהודי בעבודת ה' ומונעים אותו ממנה. מסכת

"כאילו הם עוסקין בבניין הבית"

על-פי הוראת כ"ק אדמו"ר, להוסיף לשיעורי החת"ת של ימים אלו "מפירושי חז"ל בתורה שבעל-פה (על-כל-פנים מאמר ופירוש אחד של פסוק אחד), כפי שנלקטו כבר בספרים" - הננו מביאים כאן לקט כזה, לימי השבוע הבא עלינו לטובה

שבת קודש

והקטיר עליו אהרן קטורת סמים בבוקר בבוקר בהטיבו את הנרות יקטירנה (לז,)

בבוקר בבוקר: הקטורת קודמת לאיברים, דתניא, יוקדם דבר שנאמר בו בבוקר בבוקר לדבר שלא נאמר בו אלא בוקר אחד בלבד.

(פסחים נט,א)

יום ראשון

כי תישא את ראש בני-ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם (ל,ב)

כי תישא: תניא, ר' ישמעאל אומר, בוא וראה רחמיו של הקב"ה על בשר ודם, שאדם קונה עצמו בממון מידי שמים, שנאמר "כי תישא את ראש בני-ישראל ונתנו איש כופר נפשו".

(מכילתא פרשת משפטים כא,ל)

יום שני

וירא אהרן ויבן מזבח לפניו ויקרא אהרן ויאמר חג לה' מחר (ל,ב)

וירא אהרן: מה ראה? אמר רבי בנימין בר יפת, ראה חור שזכוח לפניו (=שהרגוהו על סיריב לעשות העגל), אמר, אי לא שמענא להו עבדו לי כדעבדי לחור ומתקיים (איכה ב), "אם ייהרג במקדש ה' כהן ונביא", ולא הווי להו תקנתא לעולם. מוטב דלעבדו לעגל, אפשר הווי להו תקנתא בתשובה.

(סנהדרין ז,א)

במסכת: "שותפין" - אמור על הגוף והנשמה, ועל הנפש הבהמית והנפש האלוקית. ובאופן כללי יותר: על היהודי והעולם, שהם שותפים. שהרי נדרשת עבודה בעולם ועם הגוף והנפש הבהמית, כשהמטרה היא הגברת הצורה על החומר והרוחניות על הגשמיות.

לפעמים יש מצב של "השותפין שרצו לעשות מחיצה" - היהודי טוען שאין לו רצון להתעסק עם העולם, מכיוון שהוא והעולם הם שני דברים נפרדים, לכן יש זמנים שבהם הוא עוסק בתורה ומצוות, ויש זמנים שהוא כשאר אנשי העולם, וזה היפך הכוונה של "שמים וארץ עניין אחד", שהח' והד' (= ח' = ד' ריקיעים וארץ וד' = ד' רוחות השמים) גופא יהיו באופן של "אחד".

ועל כך עליו לעשות תשובה - "ישלם שניים לרעהו" (שתי דרגות בתשובה). כלומר, למרות שבתחילת הדרך עליו - בעל התשובה - אכן להתרחק מהעולם באופן ד"אי אפשי", ועבודתו צריך להיות בבחינת "שמאל דוחה", אבל לאחר-מכן, כשכבר נתעלה, עליו להתעסק עם העולם ולרומם את העולם.

מחיצה בין קודש לחול

את שייכותה של מסכת בבא בתרא לסוף זמן הגלות ביאר הרבי בהתוועדות שבת-קודש פרשת שמות תשמ"ז (תורת מנחם התוועדיות תשמ"ז כרך ב' עמ' 299 ואילך). באותה הזדמנות עמד על תחילת המסכת וסיומה, וזו נקודת הדברים בקצרה: המסכת פותחת ב"השותפין שרצו לעשות מחיצה כו'". "שותפין" אמור על הקב"ה וישראל - ב' שותפים שווים, שלכל אחד מהם דעה, שלכן יכול כל אחד מהם לומר שרצונו ב"גוויל, גזית, כפיסין, לבנין".

לאחרי סיום כללות העבודה (שעל ידה נעשה עניין השותפות) עושים "מחיצה", כלומר, בירור וחלוקת סוגי העבודה, עניני הרשות, עניני קדושה ומצווה, עד להירוד מצווה כו'.

ועד שבאים לעניין "בנין את הכותל... גוויל גזית כפיסין לבנין" האמור על בית-המקדש (כמובן מהמשך סוגיית הגמרא בדף ג' (בבא בתרא)

לגבי בית-המקדש), ובסוף זמן הגלות (כבא בתרא) היינו בית-המקדש השלישי, שכבר "בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבוא משמים".

ובסיום המסכת מודגש מעלת "דיני ממונות", האמורים על כל ענייני העולם, אשר לפני שנעשית בהם העבודה של קיום התורה ומצוות אינם אלא בבחינת "דיני ממונות". ולכן תוכן סיום מסכת בבא בתרא (סוף הגלות) ב"דיני ממונות", להורות שכבר נשלמו כל פרטי העניינים של עבודת הברורים בענייני העולם ("דיני ממונות"), עד שכל עניינם אינו אלא שעל ידם יתוסף בענייני חכמה, חכמת התורה וכו'.

מסכת שלישיית ובית-המקדש השלישי

עוד הוסיף הרבי בשיחת ש"פ משפטים תשנ"ב (שיחות קודש תשנ"ב כרך ב' עמ' 674) בקשר של המסכת עם סיום הגלות: בתחילת המסכת מודגש שלימות היחס שבין אדם לחברו, באופן של אהבת-ישראל דווקא, והרי על-ידי ההנהגה באופן דאהבת ישראל מבטלים כל ענייני הגלות, וממילא נעשה "בתרא" וסוף לכל ענייני הגלות - בחסד וברחמים, ובאופן טוב הנראה והנגלה, שאז מתגלה איך שענייני הגלות הוא עניין שבקדושה ועניין שבטהרה.

בעניין נוסף מוצאת הגאולה ביטוי במסכת בבא בתרא - כפי שאמר הרבי בשיחה משנת תשמ"ט (תורת מנחם התוועדיות תשמ"ט כרך ב' עמ' 302): מסכת "בבא בתרא" דנויקין היא כנגד גלות האחרון - השלישית. ולכן סיומה קשור עם גאולה השלישית ובית-המקדש השלישי, שעליו (כפירוש הזוהר - ח"א כח,א) נאמר "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון" - "פסוק שהוכא ונתבאר גם במסכת בבא בתרא".

[וראה ביאור פסוק זה ב'ספר המאמרים מלוקט' כרך ד' עמ' שלג, בארוכה].

לא להאריך ב'סיום' הגלות

בהזדמנות אחת (שבת קודש פרשת וארא תש"נ

ועשית חשן משפט (כח,טו)

במילה "חשן" שני רמזים המנוגדים זה לזה:

(א) בכתבי האריז"ל מובא ש"חשן" - אותיות "נחש".

(ב) בספרים נאמר, משמו של רבי אפרים מבעלי התוספות, ש"חשן" בגימטרייה "משיח".

הגוף רומז ל'נחש', כי הוא נקרא "משכא דחויא" (= עורו של נחש), והנפש רומזת ל"משיח". בזמן הגלות עניין ה"נחש" הוא בגלוי, כי סיבת הגלות היא החטאים, והיינו התגברות הגוף על הנפש. ולאידך גיסא, עניין ה"משיח", אף שהוא קיים, הוא בהעלם. עבודתנו אפוא היא - הגברת הנפש על הגוף, כלומר, להוציא ולגלות מהעלמו את ה"חשן" שבגימטרייה "משיח".

(ליקוטי שיחות כרך יא עמ' 138)

את האורים ואת התומים (כח,ל)

למה נקרא שמן אורים ותומים? אורים - שמאירים את דבריהם; תומים - שמשלימים את דבריהם (אין גזירתם חוזרת, רש"י) (יומא עג)

ויש להבין: מה החידוש הגדול שאין גזירת האורים והתומים חוזרת?

אלא: על הפסוק (שמות ו) "ושמי הוי' לא נודעתי להם" פירש רש"י: "לא ניכרתי להם במידת אמיתות שלי, שהרי הבטחתי ולא קיימתי".

הרי שסיבת הדבר ש"הבטחתי ולא קיימתי" היא מחמת העדר גילוי שם הוי', ורק עם גילוי שם הוי' שהוא שם אמיתות שלי, אין שינוי. כדכתיב (מלאכי ג), "אני הוי' לא שניתני".

כלומר, כשנמשכת השפעה משאר השמות ייתכן שיהיה שינוי וההשפעה לא תגיע למטה, מאחר שמידת הדין מעכבת, אבל כשהשפעה באה מבחינת שם הוי' - אזי אין מידת הדין מעכבת. ומאחר שגזירת האורים והתומים היא משם הוי', לכן אין גזירתם חוזרת.

זהו גם פירוש הכתוב (תהילים מג), "שלח אורך ואמיתך המה ינחוני": "אורך" - הוא המשכת האור, "ואמיתך" - שיהיה קיום להמשכה והאור לא יסתלק.

(אורי-התורה - שמות כרך ה, א'תרנ"א)

ונשמע קולו בבואו אל הקודש (כח,לה)

יש שואלים: אמת שהמצב הירוד של דורנו מחייב פעילות נמרצת בהרצת התורה וחיזוק היהדות, אבל מניין לנו שעבודה זו צריכה להיעשות ב"קול רעש גדול"? מדוע נחוץ לצאת לרחוב ולהשמיע שם בקול רם על הנחת תפילין, מזוזות כשרות וכיוצא בזה, דבר שלא ראינו בדורות הקודמים?

המענה על כך: על-פי כל הסימנים שציינו חז"ל בסוף מסכת סוטה, ברור שדורנו זה הוא הדור שלפני ביאת המשיח, הנקרא "עקבתא דמשיחא" - "שולי המעיל". בשולי המעיל היו פעמונים ורימונים (הם יהודים השרויים בשפל המדרגה, בחינת "ריקנין שבך"), וכשהם נכנסים "אל הקודש" - תחת כנפי השכינה, היה "נשמע קולו" דווקא, ללמדנו שדבר זה צריך להיעשות באופן של "קול רעש גדול"...

(ליקוטי שיחות כרך טז, עמ' 341)

פרשת תצווה

ויקחו אליך שמן זית זך (כז,ב)

שמן - רומז לתורה, כנודע.

זך - בגימטרייה 27, והם כ"ב אותיות הא"ב וחמשת האותיות הכפולות (מנצפ"ך).

"ויקחו אליך שמן זית זך" - כל (אותיות) התורה, לרבות מנצפ"ך, כולן נמסרו למשה ומיוחסות לו. זהו שאמרו רז"ל (מגילה ב): "מנצפ"ך - צופים (נביאים הראשונים) אמרום", והיקשו: "והלא אין נביא רשאי לחדש דבר מעולם", ותירצו "שכחום, וחזרו וייסדום". הרי שגם אותיות מנצפ"ך מיוחסות למשה, אלא שהנביאים גילו דברים שנשכחו.

הוא הדין לכל דברי הנביאים והכתובים - שורש כולם בתורה וכולם מתייחסים למשה, אלא שהם חזרו וייסדום.

זהו שאמרו רז"ל (ספרי מטות ב): "כל הנביאים נתנבאו בכה, מוסיף עליהם משה שנתנבא בזה" - דברי הנביאים והכתובים נאמרו קודם לכן בתורה והנביא רק מגלה את מה שכבר היה. לכן נתנבאו ב"כה". אבל נבואת משה היתה חדשה, שלא נשמעה מעולם. לכן נאמר "זה", כלומר: ראה זה דבר חדש.

(אורייתורה פרשת תצווה דף לו עמ' ב)

שמון זית זך (כז,ב)

זך: בלי שמרים (רש"י)

מפירושו של רש"י משמע שתיבת "זך" אמורה על השמן, אך האבן עזרא מפרש שתיבת זך אמור על הזית, דהיינו שהזית צריך להיות נקי ושלם.

והרי הסבר לשני הפירושים, על-פי פנימיות העניינים:

הזית הוא מר, ולכן הוא מורה על רע וחושך; אך בפנימיותו - הוא המקור שממנו נמשך השמן. שמן רומז לחכמה, ולפי זה הזית (מקור השמן) רומז לדרגה נעלית ביותר, למעלה אף מהחכמה. חכמה היא ראשית הגילוי ולפי זה הזית הוא למעלה מהגילוי, ולכן הוא בבחינת 'מר' ו'חושך'.
ה'אבן עזרא' מפרש לפי פשוט העניינים (שזית רומז לרע וחושך), לכן הוא אומר שצריכה להיות זהירות מיוחדת בבחירת הזית, כדי להוציא ממנו (עלידי כתישה) 'שמן' וביטול. כלומר, הזית עצמו צריך להיות "זך".

לעומתו, רש"י מפרש לפי פנימיות עניין הזית (כי בפירושו רש"י גנוזים גם סודות התורה), ולכן הוא סובר שאין צורך לנקוט זהירות לגבי הזית עצמו, כי הזית הוא דרגה נעלית ביותר. וזהירות צריכה להיות לגבי השמן, דהיינו בהמשכה לבחינת חכמה, שהיא כבר שייכת אל העולמות. כאן יש חובה להיזהר שה'שמן' יהיה נקי מכל תערובת.

(ליקוטי שיחות, כרך יא עמ' 131-132)

- תורת מנחם תש"נ כרך ב' עמ' 189) הזכיר הרבי את מאמר רז"ל "הנוטל פרוטה מאיוב מתברך" והעיר:

ולהעיר, שמאמר רז"ל זה הוא במסכת "בבא בתרא", ששייך לזמנו זה - "בבא בתרא" (ואחרונה) הגלות.

והעיקר - שמסיימים ה"בבא בתרא" ההגלות תיכף ומיד, ולא מאריכים בה"סיום", אלא בהתחלה שלאחרייה.

ביאור דברי הזוהר בחלוקת הג' בבות

חלק משיחת ש"פ משפטים תשנ"ב (ספר השיחות תשנ"ב כרך ב' עמ' 369 ואילך) הוקדש למסכת בבא בתרא. בהערות שם יש התייחסות מעניינת לקושיית החיד"א על דברי הזוהר (חלק ג' קצח,א). בוזהר נאמר:

"תלת בבי דינין תקינו (רבנן) בסדר מתניתא, חדא קדמיתא בארבע אבות נזיקין השור וכו' תניינא טלית דאשתכח, תליתא שותפין ורזא דאבידה . . אורח דקרא נקטו דכתיב (משפטים כב, ח) על כל דבר פשע . . על שור על חמור על שה דא בבא קמא, דהכי הוא באינון מלין, על שלמה דא בבא מציעא, על כל אבדה דא בבא תליתא".

כלומר: לפי הנאמר בוזהר אמורות המילים "על כל אבדה" על מסכת בבא בתרא.

הקשה הרב החיד"א בניצוצי אורות שם: "קשה דכל דיני אבידה בבבא מציעא בפרק ב', א"מ". מביא על כך אביו של הרבי ביאור (בלקוטי לוי יצחק לזוהר חלק ג' עמ' תא) ומפרש ש"כל אבדה" אמור על שותפין - כי אש נקראת אבדה כדאיתא בריש מסכת קידושין (דרכו של איש לחזר על אשה כאדם המחזר על אבדתו), "וכל אבדה" הוא חיבור זכר ונקבה, והיינו שותפין כו' ואחרי אריכות בעניין מסיים: "ועתה מסולק קושיית א"מ שבנצוצי זהר".

[ביאור זה נזכר גם בשאלת הרב מנטליק לגבי בחירת מסכת בישיבות וכן צילום מענה הרבי - הופיעו במדור זה בגיליון הקודם (תש"ז)].

ובהערה בשולי הגיליון בשיחה שם מובאת הגהתו של הגר"א לפיה לשון הזוהר יהיה כך: טלית

דאשתכח ורזא דאבידה (ב'תניינא'), תליתא שותפין כו' על שלמה על כל אבדה כו' דא בבא מציעא, ו"בבא תליתא" (היינו) "שותפין", נרמז בסיום הפסוק "עד האלקים יבוא דבר שניהם".

אמנם ממשיך ומבאר בשולי הגיליון שם (וכן נתבאר בהרחבה בשיחת ש"פ בלק תשל"ז), שדוחק גדול להגיה כך בדברי הזוהר - ובשתיים, שינוי הסדר שכזוהר (וישנוי כפול: הן בהתחלת העניין והן בסיומו), והוספת סיום הפסוק שלא נזכר בזהר שלפנינו - בגלל קושיא זו. במיוחד שקושיא זו מתורצת על פי ביאור אמור"ר שהובא לעיל.

במכוון לא הזכרתי...

לשאלה זו כבר נדרש הרבי על ידי עורכי השיחה לאחר שאמר את "הדרן" על מסכת בבא בתרא בט"ו בשבט תשמ"ה (הנוכח לעיל), ותוכן שאלתם היה:

הרבי בשיחתו הזכיר את דברי הזוהר (בלק קצח, א) הלומד מן הפסוק "על כל דבר פשע" את שלושת הבבות, בבא קמא, בבא מציעא ובבא בתרא.

היות וחלק הפסוק המובא בזוהר על מסכת בבא בתרא אינו מתאים לה לכאורה (וכקושיית הנצוצי אורות על הזוהר), מאידך, יש מקום להסביר זאת כדברי הגר"א הסבור שיש להגיה בזוהר. אמנם, על פי דברי אבי הרבי הרה"ח המקובל וכו' ר' לוי יצחק מתורצת הקושיא מבלי צורך להגיה, ושאלו "האם נכון?"

הרבי השיב על גיליון השאלה במילים האלה (המלים בסוגריים הועברו על ידי הרבי מתוך השאלה):

בכיון [=בכוונה] לא הזכרתי כלל עדמשיך [=על דבר מה שכתוב] (בוהר שלפנינו: על כל אבדה דא בבא תליתא) כדי שלא להכנס לכ"ז [=לכל זה].

כלומר: בכוונה תחילה לא הזכיר הרבי את החלק בפסוק הרומז למסכת בבא בתרא כדי שלא להיכנס לשקלא וטריא על כך.

עוד פנינים רבים (בפנים ובהערות) הקשורים במסכת זו - נאמרו באותה שיחה של שבת פרשת משפטים תשנ"ב - ומהם:

במסכת בבא בתרא (סיום וגמר הגלות) מרומזת גם הגאולה האמיתית והשלמה על ידי משיח

(דיש לומר שהיא קלה מן הפחד מפני הצרה, וק[ל] ל[הבין]).
לאחר מכן נדפס המכתב ב'לקוטי שיחות' כרך כה עמ' 499 [וראה הנאסף בכל זה ב'כרם חב"ד' גליון 2 (ניסן תשמ"ז) עמ' 88-87].

בשנת תשנ"ט הופיע כרך ראשון בסדרת "לקט חידושים וביאורים במסכת בבא בתרא - בנגלה ובחסידות - מתורתו של כבוד קדושת אדמו"ר". בספר בן 433 עמודים נלקטו הביאורים על כ"ה הדפים הראשונים של המסכת. תורה משובחת בכלי נאה, בסיועו של הרה"ג הרה"ח ר' אברהם יצחק ברוך גערליצקי מניו-יורק. מלאכת הליקוט והעריכה עליידי הת' אברהם הכהן שי' הענדל.

מסתבר, שכבר באותה שנה שאל השואל, לאחר ששמע בעל-פה את הסיפור מהצמח-צדק, שהובא בשיחה על ידי הרבי, ומיהר להקשות. הרבי כתב לו בתגובה (כ"ח טבת תשי"ט):

..במענה למכתבו מ"ה טבת, בשאלתו בתוכן הענינים לפרשת חיי שרה, היוצאים לאור על ידי צעירי אגודת חב"ד . . וכנראה אשר לא היה תוכן הענינים תחת ידו, שהרי על אתר שם צויין בהערה.. ולגוף הענין, הנה אדמו"ר הצ"צ לא אמר המאמר בשם רז"ל כ"י"אם ביאר את אשר קרה, אשר אף שהיה יין קשה ובכל זאת הנה פחד ה' מפיגו. ואף על-פי-כן צויין שם בהערה, כנ"ל כיון ששטח[ו]ת הלשון במסכת בבא בתרא משמע ש"ן קשה יותר מפחד ולא להיפך.

אבל מובן שאין זה קושיא, שהרי אית פחד רגיל ואית פחד ועד בדוגמת המסופר בשמות רבה (פרשה כד, ד) ונשרו כו' [=פעם אחת עבר אדם בתוך מדבר כוב זה, וראה נחש אחד ישן, והיה בו כקורת בית הבד. וראה את הנחש, והוא לא ראהו. ומרוב שנכנסה בו חרדה, נתבהל ונשר שערו]. והרי זה באין ערוך - בהתבוננות השלימה - לגבי פחד ה' והדר גאונו. וק[ל] ל[הבין]. ובאותו ענין יש להעיר גם כן מקהלת רבה (פרשה ז, כו) אשר נמנים שם י"ד דברים קשים, ועוד כמה שינויים ממאמר רבות ינוזכרונם לברכה במסכת בבא בתרא, ובהם - ש"ן גובר ומשכת צרה

כס"ד

כשיחם ט"ו בשבט. כהרן על מסכת כ"ב. הוכאו רביר הוהו (בלק קצח. א) אודות סרוך של ג' הבבט כהתמס לפסוק "על כל דבר פשע נ"י. ותבאר. סי"ל כל דבר פשע קאי על ב"ק (ארבעה אבות טייקין). "על שלמה קאי על כ"ב (סנים) אוחין בטלית. ריער האלקים יבא ודבר שניהם קאי על כ"ב (השוחטין).

כמה שלפנינו: "על כל אברה דא כבא תליאה" ובצורה הקשה דכל ריני אביה-נכבא פניעא. ובצורה הביא שהנ"א (כביארו לתקוין עשיאה (קפו פניא)) כתב להג"י "גרינא טליח דאשכח ורוא דאביה . . ער האלקים יבא ודבר שניהם הוא השוחטין".

אכל בלקוטי לייצ (לוח"ג ע' תא) הגירסא היא "על כל אברה דא כבא תליאה". ומבאר: "פירש כל אברה על שוחטין. והיינו כל הוא יסוד הנק' כל. הוא דכורא, אגדה הוא מל' נוקבא. כי אשה וקראת אברה כדאיתא בריש פסי קידושין. וכל אברה הוא חיבור ויין. והיינו שוחטין. כי חיבור איש ואשה נק' שוחטות. כמא' שלשה שוחטין כארס אביו ואמו כר' ויהיינו ב"כ מה שאמר לעיל תליאה שוחטין ורוא דאביה, הוא יסוד . . אברה פליג". ובהמשך הענין: "יתנה פסולק קושיית א"ם שכנודי אורחא אורח א"ם".

תפ"ו אין צורך. לכאורה, להג"י כהנ"א שכבא תליאה (השוחטין) נרמז כסיום הכתוב. "ער האלקים יבא ודבר שניהם". אלא יסלים שפיר לומר כהנ"א שלפנינו. שהשוחטין (כ"ב) מרמז כ"על כל אברה" האם נכון? וצר הנחת בלח"ק

ע"ן ס'א"ע ע"ר י"ט
ע"ן ס'א"ע ע"ר י"ט
ע"ן ס'א"ע ע"ר י"ט

צילום משאלת המניחים ותשובת הרבי בקשר ל"הדרן" על מסכת בבא-בתרא שנאמר בו"ט בשבט תשמ"ה

ההתוועד עם חסידים, ואחרי שתייתו כמה כוסות של משקה חזק ביותר העביר ידו על מצחו, והכול היה כלא היה ולא ניכר בו מאומה משתייתו. אחר-כך הסביר הצמח צדק כי התבונן בגדלות ה' ונפל עליו פחד גדול, ומאחר ש"יין קשה פחד מפיגו" - ביטל הפחד את השפעת ה"יין". בהערה לביטוי "יין קשה פחד מפיגו" מצוין על אתר: ראה בבא בתרא י, א - וצריך עיון קצת". [ונדפסו הדברים ב'לקוטי שיחות' כרך א' עמ' 32]. פירוש ההערה: כגמרא שם מפורש פחד קשה יין מפיגו וכו' היינו, שהיין חזק מן הפחד ומפיגו, ולא כדברי הצמח-צדק שהיין פג מפני הפחד החזק ממנו! אם כן, נשאלת השאלה מאיך: מדוע כתב הרבי כי "צריך עיון קצת". עשרים שנה לאחר שנדפסה השיחה, בשנת תשל"ט, נערכו דיונים בנושא זה מעל במת "הערות התמימים ואנ"ש" שהופיע ב-770 (גליונות ק, קב, וקו), עד שאחד מאנ"ש שי' חשף (בגיליון קד (שם) מכתב מרתק שכתב הרבי בנושא סיפור זה והשיחה.

צדקנו - בסוגיה הידועה (עד, סוף עמוד ב ואילך) שבה נתבאר כמה וכמה מהיעורים שלעתיד לבוא . . וכן הסוגיה (קכב,א) אודות חלוקת ארץ-ישראל לעתיד לבוא . . נוסף על קירוב הגאולה על ידי מצות הצדקה (י"ד א) . . ושם (ע"ה, ב) נתבאר ש"משיח" נקרא על שמו של הקב"ה. ובשיחות-קודש תשנ"ב ח"ב (בלתי מוגה) עמ' 674 איתא: ועל פי זה יש להוסיף (על דרך הרמז) שזהו גם הפירוש ב"בונין את הכותל באמצע", דקאי גם על החומה דלעתיד-לבוא, בקיום היעוד "פרזות תשב ירושלים גו' ואני אהיה לה גו' חומת אש סביב".

הסיפור, ההערה והשאלה שאיננה קשה!...

בשנת תשי"ט פורסם בחוברת "תוכן עניינים בדא"ח" ותחת שם זה הופיעו לראשונה שיחותיו של הרבי שנדפסו לאחר-מכן בארבעת כרכי ליקוטי שיחות הראשונים] סיפור על אדמו"ר הצמח-צדק, שבשנים הראשונות לנשיאותו ישב

לקט חידושים וביאורים במסכת בבא בתרא - בנגלה ובחסידות -

— א —

מתורתו של כבוד קדושת אדמו"ר מנחם מענדל שניאורסאהן מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת "קובץ חידושי תורה"

ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמישים ותשע לבריאה ה' תהא שנת נפלאות טובות